

**"THE VENICE BIENNALE IS JUST ONE
OF THE MANY PAST AND FUTURE
EXHIBITIONS"
JOZEF JANKOVIČ IN AN INTERVIEW
WITH JANA GERŽOVÁ**

**„BIENÁLE JE IBA JEDNA Z MNOHÝCH MINULÝCH
A BUDÚCICH VÝSTAV“
JOZEF JANKOVIČ V ROZHOVORE S JANOU
GERŽOVOU**

Jozef Jankovič: Koniec jednej paradigmy, 1995, epoxid, drevo, 230 x 700 x 350 cm

The interview was made in 1995 (Profil 1995, Vol. 1-2, p.75-81), when Jozef Jankovič returned, after 25 years, to the Venice Biennale as an artist representing Slovakia in the Pavilion of the Czech and Slovak Republic with his installation *The End of a Paradigm*. We are releasing this interview as a remembrance of the great sculptor and one of the most prominent figures of Slovak 20th century art, who passed away on June 6, 2017 at the age of 80.

Jozef Jankovič (1937 – 2017) vstúpil na výtvarnú scénu začiatkom šesťdesiatych rokov. V roku 1961 sa ešte ako poslucháč VŠVU (prof. Jozef Kostka) zúčastnil legendárnych neverejných *Konfrontácií*. Po prvom dotyku s dobovým informelom sa jeho tvorba veľmi rýchlo vyvíjala smerom k asamblážam, objektom a inštaláciám s výrazným autorským rukopisom. Opakovane sa objavujú fragmenty deformovanej ľudskej postavy zasadené do dramatického až tragického kontextu. Zaujímá ho osud človeka, jeho vzostup, ale predovšetkým pád. Latentne prítomný pocit ohrozenia a opakujúce sa motívy ľudského uväznenia sa stávajú čitateľnejšie v kontexte dobových politických udalostí.

Už v druhej polovici šesťdesiatych rokov má výrazné zastúpenie na domácich aj zahraničných výstavách. Spolu s kolážami Karla Teigeho vystavuje v roku 1967 vo Wiener Secession. Na otváracom bienále mladého umenia Danuvius '68 získava za dielo *Velký pád* hlavnú cenu Grand Prix Danuvius. V roku 1969 vystavuje na VI. Biennale de Paris, kde dostane jednu z piatich cien, v roku 1970 sa prvýkrát zúčastňuje na benátskom bienále s kolekciami prác prezentovaných v Československom pavilóne. Nástup takzvanej normalizácie mu prináša vylúčenie zo Zväzu slovenských výtvarných umelcov, zákaz vystavovania v štátnych galériách a odstraňovanie verejných pamätníkových realizácií. Odchádza do vnútorného exilu a ako jeden z prvých domácich výtvarníkov sa začína venovať počítačovej grafike. V rokoch 1975 – 1980 sa zúčastňuje na neoficiálnych aktivitách alternatívnej scény. V roku 1983 získava vo Viedni Herderovu cenu a v roku 1984 sa stáva hosťujúcim profesorom na viedenskej Hochschule für Angewandte Kunst. V roku 1990 je zvolený za prvého porevolučného rektora zreštaurovanej VŠVU. V tejto funkcii pôsobí do roku 1994, následne sa sústreďuje na vlastnej tvorbe. V roku 1995 pripravil putovnú retrospektívnu výstavu a jeho práce boli zastúpené na reprezentatívnych medzinárodných výstavách historického významu (*Europa, Europa. Das Jahrhundert der Avantgarde in Mittel- und Osteuropa*, kurátori: Ryszard Stanislawski, Christoph Brockhaus, Bonn, 1994; *Der Riss im Raum. Positionen der Kunst seit 1945 in Deutschland, Polen, der Slowakei und Tschechien*, hlavní kurátori: Matthias Flüge, Jiří Švestka, výber slovenských autorov: Ada Krnáčová-Gutleber, Martin Gropius-Bau, Berlín, 1995).

Rozhovor vznikol v roku 1995 pre časopis Profil (č. 1 – 2, s. 75 – 81), keď sa Jozef Jankovič po dvadsiatich piatich rokoch vrátil na benátske bienále ako autor reprezentujúci Slovensko na pôde Pavilónu Českej a Slovenskej republiky inštaláciou *Koniec jednej paradigmy*. Uverejňujeme ho ako spomienku na jednu z najvýznamnejších osobností slovenského umenia 20. storočia, skvelého sochára, ktorý zomrel 6. júna 2017 vo veku nedožitých osemdesiatich rokov.

Jana Geržová: *Prvá z neverejných Konfrontácií sa uskutočnila v tvojom petržalskom ateliéri v roku 1961. V tom čase si bol ešte študentom u prof. Jozefa Kostku. V akej atmosfére vznikali Konfrontácie a kto ich inicioval? Aká bola ich súvislosť s pražskými Konfrontáciami a čo pre teba znamenala tvorba ľudí z tohto okruhu (Mikuláš Medek, Vladimír Boudník)? Akú úlohu zohral v tejto dobe vplyv tvojho pedagóga?*

Jozef Jankovič: Koncom päťdesiatych rokov vznikla na Vysokej škole výtvarných umení priaznivá situácia. Dejiny umenia prednášali prof. Václav Volavka a doc. Václav Zykmond. Do školskej knižnice sa prvý raz dostali knihy o klasickej moderne a časopisy o súčasnom umení. Časť profesorov (Matejka, Hložník, Kostka) viac-menej tolerovala experimentovanie a dôležité bolo, že sa objavilo zopár aktívnych študentov, ktorí mali záujem poznať dovtedy zakázaný alebo zamlčaný svet moderného umenia. Podarilo sa zorganizovať viacero študentských výstav (Univerzita Komenského, VŠVU, Park kultúry a oddychu) a vlastne sme sa pri organizovaní týchto výstav poznali: J. Kočíš bol v štvrtom ročníku, ja v treťom (prof. Kostka), E. Ovčáček v druhom (prof. Matejka) a M. Urbásek v prvom (prof. V. Hložník). Hľadali sme spriaznené duše medzi staršími aj mladšími kolegami. Pribudli M. Čunderlík, J. Beňo, D. Valocký, P. Maňka a neskoršie R. Fila. Zostavu dopĺňali naše priateľky a manželky: A. Mjertušová, M. Haberernová, D. Kočíšová, A. Dobošová. To bol okruh ľudí, z ktorých vznikla skupina *Konfrontácie*. Okrem vzájomného konfrontovania svojich prác sme sa tiež pokúšali nadviazať styky s podobne zmýšľajúcimi kolegami v Prahe, Poľsku a neskôr v Maďarsku. Západ bol v tom čase pre nás ešte stále tabu. Väčšinu kontaktov s Prahou sprostredkovali Ovčáček a Urbásek. Pamätám sa na moju návštevu v ateliéri M. Medka, J. Koblasu a V. Janouška. Videl som jednu z neverejných konfrontácií v ateliéri A. Veselého, ale hlbšiu spoluprácu s pražskými Konfrontáciami sa nepodarilo vybudovať, nijaká spoločná výstava sa nekonala. Už vtedy bola Praha uzavretý celok, ktorý nepotreboval k svojej existencii nikoho. Nakoniec sa to ukázalo pre nás výhodné – neboli sme tak silno naviazaní na štruktúrnu abstrakciu ako v Prahe, čo spôsobilo, že jednotliví autori sa začali oveľa rýchlejšie profilovať, osamostatňovať a hľadať osobné riešenia dobových umeleckých problémov.

Jana Geržová: *Začínal si štruktúrnou grafikou, abstraktnou kresbou a sochou. Kedy sa prvýkrát objavuje pre tvoju tvorbu taký charakteristický motív, akým je fragment ľudskej postavy, oddelený od pôvodného celku? Pamätáš sa na konkrétny impulz? Nezohrala sama technická stránka vzniku týchto sôch-objektov istú úlohu pri ich konečnom výraze?*

Jozef Jankovič: V tom čase som bol nadšený objavenými možnosťami, či už to bola deštruovaná hmota, štruktúra, koláž, dekalk, frotáž, asambláž, objekt. Ďalej tu boli nové technické možnosti: zváranie kovov a používanie umelých hmôt. Toto všetko zrazu umožňovalo vyjadrovať sa bez väzby na priamo videnú realitu, figúru. Poctivo som sa usiloval byť abstraktným umelcom, ale časom som prišiel na to, že ma to vlastne – predovšetkým v sochárstve – obmedzuje. V mojom chápaní je umelecká tvorba nekonečným radom malých krokov, kde každý čin logicky vyrastá z činu minulého. Aj k tým nalievaným pančuchám, v tom čase takým typickým pre moju tvorbu, som sa dostal touto cestou. Pokúšal som sa zrealizovať v priestore motív zo štruktúrnej grafiky z cyklu *Miniatury* (1962) a vznikol z toho prvý variant *Pádu* (1964). Tu sa mi zrazu otvorila cesta, ktorá umožňovala plnšie sebavyjadrenie ako čistá abstrakcia.

Jana Geržová: *V literatúre sa opakovane spomína isté ovplyvnenie neo-dadaizmom a neosurrealizmom. Ako si vnímal tieto euro-americké tendencie v šesťdesiatych rokoch?*

Jozef Jankovič: Moja práca sa v rozličných dobách rozlične interpretovala, v šesťdesiatych rokoch aj pomocou neodadaizmu a neosurrealizmu. Určite sa dajú nájsť niektoré styčné body, príbuznosti, ale ako celok nemám s obidvoma izmami veľa spoločného. Myslím si, že nemám správne predpoklady na opravdivého neodadaistu alebo neosurrealistu, a po skúsenosti s informelom som sa už nepokúšal stožohniť s nejakou dobovou normou či s nejakým izmom.

Jana Geržová: *Už v polovici šesťdesiatych rokov si si zásadne otvoril územie, v ktorom sa ako výtvarník permanentne pohybuješ. Tvoj vlastný prínos vidím vo vystupňovanej expresivite a v dusnej atmosfére tvojich prác, ktoré sú výrazne poznačené hroziacim konfliktom. Akú úlohu zohrali v tejto orientácii vonkajšie okolnosti? Myslím predovšetkým politický kontext.*

Jozef Jankovič: Expresivita je určite charakteristickým znakom mojich prác zo šesťdesiatych rokov. Myslím si, že je primeraná môjmu veku, stupňu poznania, technickým možnostiam a hektike umeleckého života v tej dobe. Na jednej strane sa nám otváral široký priestor na tvorbu, možnosti nadviazania na sprehrané väzby na moderné umenie, na druhej strane tu bol ešte stále obrovský protitlak a odpor voči všetkému novému, inému, vymykajúcemu sa z bežných socialisticko-realistických stereotypov. Takže už len fakt samostatnej tvorby nás zákonite privádzal do konfliktov. Predstavy, idey, ilúzie boli tak diametrálne odlišné a všetko sa to odohrávalo pod stále ešte všemocným tlakom strany a štátu, že je ťažké nájsť spoločného menovateľa pre toto obdobie. Prirodzene, že moja práca citlivo reagovala na túto politickú a spoločenskú klímu.

Jana Geržová: *Si považovaný za úspešného výtvarníka a súčasne výborného organizátora. Tvoje meno sa objavuje v nejasných súvislostiach s prípravami*

viacerých významných výstavných projektov šesťdesiatych rokov – výstavy pri príležitosti kongresu AICA v roku 1967, Danuvius '68. V prípade poslednej menovanej výstavy sa naposledy v texte A. Krnáčovej-Gutleber objavuješ spolu s J. Kollerom a A. Mlynárčikom ako jeden z jej iniciátorov.

Jozef Jankovič: Na Slovensku bol vždy dostatok výtvarných talentov aj pomerne veľa umeleckých kritikov a historikov. Málokto však, žiaľ, presiahli lokálny význam a boli okrem bežného komentovania výtvarného diania schopní aj širších kultúrnych aktivít, medzinárodných kontaktov a väčších projektov; organizačných talentov medzi nimi nebolo vôbec. Jedinou výnimkou bol azda Ľubor Kára. V takejto situácii nezostávalo výtvarníkom nič iné, ako prebrať organizovanie do vlastných rúk. V polovici šesťdesiatych rokov tu už bola nová generácia výtvarníkov, predovšetkým zásluhou VŠVU, ktorá sa hlásila o slovo. Dňa 27. júla 1965 bola vymenovaná Komisia mladých pri MSGR SSVU v zložení A. Rudavský, A. Brunovský, J. Jankovič (predseda), R. Fila, M. Mravec, V. Bombová, J. Mojžiš, M. Malíková, R. Matuščík, J. Kornúčík, I. Kolčák. V roku 1966 bolo nasledujúce zloženie: J. Mojžiš, R. Matuščík, J. Jankovič, R. Fila, M. Cipár, M. Urbásek, A. Rudavský, A. Cepka, M. Mravec, I. Holák, J. Kočíš, A. Mlynárčík. Boli sme len poradným zborom, nemali sme nijaké právomoci ani rozpočet. Napriek tomu sa nám podarilo presadiť viacero nových i z dnešného hľadiska zaujímavých akcií (Výstavy mladých, AICA 66 Brno, Danuvius, Bienále mladých v Paríži, štipendiá atď.). Pretože ešte aj koncom šesťdesiatych rokov bol problém dostať sa do cudziny, zúčastniť sa medzinárodnej výstavy, konfrontovať svoju tvorbu s inými kultúrnymi centrami, prišli sme s ideou doviezť mladé umenie zo sveta k nám. Podarilo sa nám ju presadiť a 16. januára 1968 MSGR na návrh Komisie mladých vymenúva organizačný komitét výstavy Danuvius '68 v zložení B. Bachratý, M. Cipár, J. Jankovič, J. Mojžiš, M. Paštéka, V. Popovič, A. Rudavský, A. Trizuliak, M. Városov; za sekretárov výstavy sú vymenovaní I. Mojžišová a I. Holák. Za komisára výstavy bol zvolený Ľubor Kára. Pretože počas prípravy výstavy došlo k okupácii Československa, vzniklo množstvo nepredvídaných situácií a protestov, intervencií z rozličných strán. Napriek tomu sa výstavu podarilo zrealizovať. Sankcie však nedali na seba dlho čakať. Dúfam, že pripravovaná výstava *Šesťdesiate roky* v SNG zverejní základný materiál vrátane dokumentácie a konečne bude možné umelecko-historicky zhodnotiť toto obdobie. (Samozrejme, to isté by bolo potrebné urobiť aj s rokmi päťdesiatymi a sedemdesiatymi.)

Jana Geržová: *S nástupom takzvanej normalizácie sa stávaš jedným z najpos-tihnutejších výtvarníkov. Od roku 1975 spoluorganizuješ viacero akcií alternatívnej scény, sú to predovšetkým *Albumy*. V tomto čase si tak trochu mostom medzi Slovenskom a Českom, ako prvý spolupracuješ napríklad s Ivom Janouškom. Tvoje meno mi však chýba napríklad na *Sikorovom prvom* Otvorenom ateliéri, *Tóthovom Posune*. Akým kľúčom si si vyberal projekty alternatívy?*

Jozef Jankovič: V roku 1972 som bol za svoju tvorbu a organizačnú činnosť vylúčený zo ZSVU. (Pozri *Za socialistické umenie, materiály zo zjazdov umeleckých zväzov*, Slovenský spisovateľ 1972). Tým som sa stal nezávislým umelcom. Nezávislým od umeleckých zväzov, politických strán, štátnych galérií, oficiálnych médií atď. V podstate neostávalo nič iné, ako nájsť vhodný spôsob prežitia, nájsť

náhradné umelecké programy; v zmenených podmienkach udržať integritu tvorby. Logika umeleckej tvorby si žiadala nielen pokračovať v práci, ale bolo treba nájsť aj cestu k nejakému divákovi, mať kontakt s kultúrnym životom doma, v Česku i vo svete. Nenechať sa zahnať do samoty ateliéru. Bolo potrebné vytvoriť si takúto, hoci akokoľvek malú scénu, organizovať stretnutia, návštevy ateliérov, výstavy, albumy. Samozrejme, z takejto činnosti zasa vyplývali rôzne ťažkosti – vyšetrovania, zákazy, kritika v oficiálnych médiách. Niektoré akcie som organizoval, iných sa len zúčastnil, na niektoré som nebol pozvaný (*Otvorený ateliér*, 1971), iných som sa nezúčastnil, pretože nevyhovovali môjmu založeniu (*Tóthove Posuny*).

Jana Geržová: *V roku 1970 prvýkrát vystavuješ na benátskom bienále. Naša expozícia sa z politických dôvodov otvorila s dvojmesačným oneskorením. Aké to boli okolnosti a aká bola koncepcia nášho pavilónu? Bol si v Benátkach osobne prítomný?*

Jozef Jankovič: XXXV. bienále sa už pripravovalo vo veľmi pohnutej dobe. Normalizačné tendencie získali pomaly, ale isto prevahu v umeleckých zväzoch, tiež v strane a v štátnej správe. Našu účasť na bienále stornovali. Po otvorení bienále a negatívnych ohlasoch vo svetovej tlači na neúčasť Československa sa rozhodlo, že sa zúčastníme. Federálne ministerstvo kultúry určilo za generálneho komisára Dr. Luďka Nováka, ktorý vybral šesť českých autorov (J. Kolář, V. Jarcovjak, Z. Fibichová, L. Fára, K. Malich, J. John), a za jeho zástupkyňu bola vymenovaná Dr. Ludmila Peterajová, ktorá vybrala jedného autora, mňa. Výstavu sme nainštalovali s takmer mesačným oneskorením. Ohlas v zahraničnej tlači bol dobrý, v domácej nijaký a na Válkovom ministerstve kultúry zdrvivý. Môj osud bol spečatený.

Jana Geržová: *Hovorí sa, že si sa na bienále v Benátkach zúčastnil aj v roku 1977, kedy sa mal údajne vystaviť Janouškov ALBUM '76. Môžeš, prosím, spresniť tieto informácie?*

Jozef Jankovič: O tejto akcii nemôžem podať hodnoverné informácie, tie sú vari len v archívoch ŠtB. Určite mohol byť na začiatku dobrý úmysel vystaviť neoficiálne umenie zo socialistických štátov v Benátkach medzi pravidelnými bienále. Doba však bola absolútne nevhodná, príliš rýchlo to skĺzlo do roviny mimoumeleckej, výlučne politickej, do roviny spravodajských hier. Na Slovensko sa dostali zoznamy pozvaných umelcov z jednotlivých východoeurópskych krajín, ktoré poslúžili ako dôkazový materiál o protištátnej činnosti. Podľa mojich informácií sme v skutočnosti na výstave nevystavovali. To však ministerstvu kultúry, ZSVU a ŠtB nezabránilo, aby nerozvinuli veľkú mediálnu kampaň proti autorom zo zoznamu a nenútili ich k rozličným vyhláseniam a sebakritike v médiách. Zatiaľ sa nenašiel nikto, kto by mal záujem túto iste veľmi zaujímavú kauzu (benátske bienále '77) spracovať.

Jana Geržová: *V roku 1983 získavaš Herdereovu cenu vo Viedni a v roku 1984 hostuješ na viedenskej Hochschule für Angewandte Kunst. Nemal si s touto poctou Západu a s následným pozvaním do Viedne politické problémy?*

Jozef Jankovič: So všetkým sa spájali problémy, raz menšie, raz väčšie.

Po štyroch rokoch bez pasu som v roku 1982 znovu dostal pas. K pasu však bolo treba cestovnú doložku a k doložke zas rozličné súhlasy. V prípade Herderovej ceny mi odmietol tento súhlas dať nielen ZSVU, ale aj ministerstvo kultúry. Nakoniec sa mi podarilo vycestovať prostredníctvom Slovartu, za čo som mu dodnes nesmierne vďačný. A vôbec, Slovart by si zaslužil jednu umelecko-historickú štúdiu s podrobnou dokumentáciou činnosti a jeho zásluh o rozvoj slovenského moderného umenia.

Jana Geržová: *V roku 1987 dostávaš pozvanie na medzinárodné sochárske sympóziu v kórejskom Soule. Na podujatie, ktoré sa koná pri príležitosti olympijských hier, odchádzaš ako súkromná osoba. Čo to konkrétne znamenalo?*

Jozef Jankovič: Polovica osemdesiatych rokov bola už menej zaťažená ideológiou, bola to už pragmatickejšia doba, keď už bolo možné predávať (cez Slovart) umenie do zahraničia za predpokladu, že bol oň záujem a že Zväz alebo jednotliví kolegovia v komisii neintervenovali proti predaju. Keď som v roku 1987 dostal pozvanie na sympóziu do Soulu, pokúšal som sa o oficiálny súhlas s mojou účasťou. Dozvedel som sa však, že ani vláda, ani ČSTV zatiaľ nerozhodli, či sa na olympiáde v Soule zúčastníme. Tu mi opäť pomohol Slovart. Keďže za účasť na sympóziu bol viac-menej symbolický honorár, vyslali ma tam ako gagarbeitera. Samozrejme s tým, že príslušnú časť honoráru odovzdám štátu. Zostávalo tu riziko, že v prípade, že by Československo a východný blok olympiádu v Soule bojkotovali, bola by to jasná nepriateľská činnosť. Našťastie sme sa na olympiáde zúčastnili a bola z toho zrazu štátotvorná činnosť.

Jana Geržová: *V posledných rokoch si sa zúčastnil mnohých významných medzinárodných výstav. Ktorú zo svojich účastí si najviac vážiš?*

Jozef Jankovič: Všetky výstavy sú v podstate z rôznych aspektov rovnako dôležité alebo bezvýznamné. Až určité súvislosti, súčet a čas robia z týchto prezentácií zmysluplný celok. Vzniká neopakovateľný autentický umelecký osud.

Jana Geržová: *Tvoju tohoročnú prítomnosť na jubilejnom benátskom bienále môžeme považovať za isté vyvrcholenie tvojich výstavných aktivít. V koncepcii Kataríny Bajcurovej si sa prezentoval inštaláciou Koniec jednej paradigmy. Hoci inštalácia patrila k tým, ktoré diváci nemohli prehliadnuť, napadlo mi, že ideálny historický čas na jej prezentáciu by bol býval porevolučný rok 1989, respektíve prvé porevolučné bienále v roku 1990. Čo pre teba znamenal návrat do Benátok?*

Jozef Jankovič: Ideálny čas nie je nikdy. Byť v pravý čas s pravou vecou na správnom mieste sa málokedy podarí a tobôž nie z tohto miesta, v ktorom žijem a tvorím. Na druhej strane, dobré dielo musí vydržať veľa nesprávnych časov a miest a iba keď prejde touto skúškou, je skutočne dobré. Nemyslím si, že inštalácia *Koniec jednej paradigmy* je až tak pripútaná ku konkrétnemu času, na koniec jedného politického systému, ktorý sme v nedávnej dobe prežili. Je to len jedna z možných interpretácií, tak ako aj benátske bienále je jedna z mnohých minulých a budúcich výstav.

Jana Geržová, historička a kritička, šéfredaktorka časopisu Profil